

УДК 37.04

Оксана Самойленко

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФАХІВЦЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

У статті представлено результати теоретичного аналізу особливостей формування професійної компетентності фахівця у системі освіти дорослих Словацької республіки для їх творчого використання у сучасній вітчизняній освітній практиці.

За наслідками дослідження описано діючу модель професійної підготовки фахівців у Словаччині – тривимірну модель освіти дорослих, основними компонентами якої є когнітивний, прагматичний та креативний. Доведено, що професійна компетентність фахівця у даній моделі виступає результатом взаємодії вказаних компонентів і розглядається як результат продуктивного особистісно-професійного розвитку, важлива умова дорослого. Встановлено, що професійна компетентність фахівця містить дві складові частини – мотиваційну (сукупність мотивів діяльності, які необхідні для професійної діяльності особі як професіоналу) та операційну (практична здатність успішно реалізовувати свої посадові компетенції у процесі професійної діяльності на підприємствах як фахівець).

У підсумку з'ясовано, що ефективність формування професійної компетентності фахівця забезпечує система порадицтва, ключової фігурою якої виступає андрагог – педагог, гнучко мислячий і нестандартно діючий у динамічно перемінному концептуальному полі сучасної освіти, який формує унікальний досвід дорослого учня.

Ключові слова: *система освіти дорослих, професійна компетентність фахівця, професійне мислення, професійна самосвідомість, професійна творчість, порадицтво, андрагог, дорослий учень.*

The article presents the results of a theoretical analysis of the peculiarities of the professional competence formation of a specialist in the adult education system in Slovakia for their creative use in modern domestic educational practice.

The current model of professional training of specialists in Slovakia is the three-dimensional model of adult education, the main components of which are cognitive, pragmatic and creative. It is established that Slovak researchers determine professional competence in the context of the differential-psychological approach as an integral professional personality characteristic that determines the ability and willingness to perform professional functions in

accordance with the norms, standards and requirements adopted in society at a concrete historical point.

Professional competence of a specialist consists of two parts: motivational (the set of motives of activity that are necessary for professional activity of a person as a professional) and operational (practical ability to successfully carry out their official competencies in the process of professional activity at enterprises as an expert). The professional competence of a specialist in this model is the result of the interaction of these components; is regarded as the result of productive personal and professional development, an important condition for professionalism.

The effectiveness of the formation of the professional competence of a specialist is provided by a system counseling, the key figure of which is the andragog who flexibly and unconventionally operates in the dynamically variable conceptual field of modern education that forms the unique experience of an adult student.

The main task of the counseling is to reconcile the individual professional capabilities and needs of the client with the interests of the labor market, as a result of which professional self-identification of the person takes place, her life and professional plans are formed or perfected, and productive changes in her professional activity and behavior are introduced.

Keywords: *adult education system, professional competence of a specialist, professional thinking, professional self-awareness, professional creativity, counseling, andragog, adult learner.*

Очевидним є факт, що модернізація економіки України неможлива без підготовки дорослого населення з відповідним рівнем кваліфікації, оскільки саме воно здатне гнучко реагувати на нововведення, генерувати принципово нові ідеї, впроваджувати новітні технології, обслуговувати технологічно оновлене устаткування, адаптоване до сучасних вимог інноваційного суспільства. Тому сучасному спеціалісту потрібно постійно оновлювати свою «базу» знань і вмінь, щоб залишатися конкурентним на ринку праці. Для цього потрібно займатися самоосвітою або проходити перепідготовку, спеціалізацію, підвищення кваліфікації, стажування тощо. Саме ці форми підвищення професійного рівня спеціалістів лежать в основі концепцій: освіти дорослих (2011), розвитку освіти України на період 2015–2025 років, «Нової української школи» (2016) та дуальної освіти (2018).

У зв'язку з цим пріоритетного значення для України набувають наукові дослідження, присвячені питанню формування професійної компетентності фахівця у системі освіти дорослих. Адже, відповідно до прогнозів науковців, у XXI ст. освіта дорослих відіграватиме важливу роль у контексті забезпечення сталого й збалансованого прогресу особистості,

суспільства.

У цьому контексті вивчення досвіду Словацької Республіки з розбудови системи освіти дорослих, і формування професійної компетентності фахівця зокрема, викликає значний інтерес і може стати підґрунтям до творчого використання його позитивних ідей на українському ґрунті.

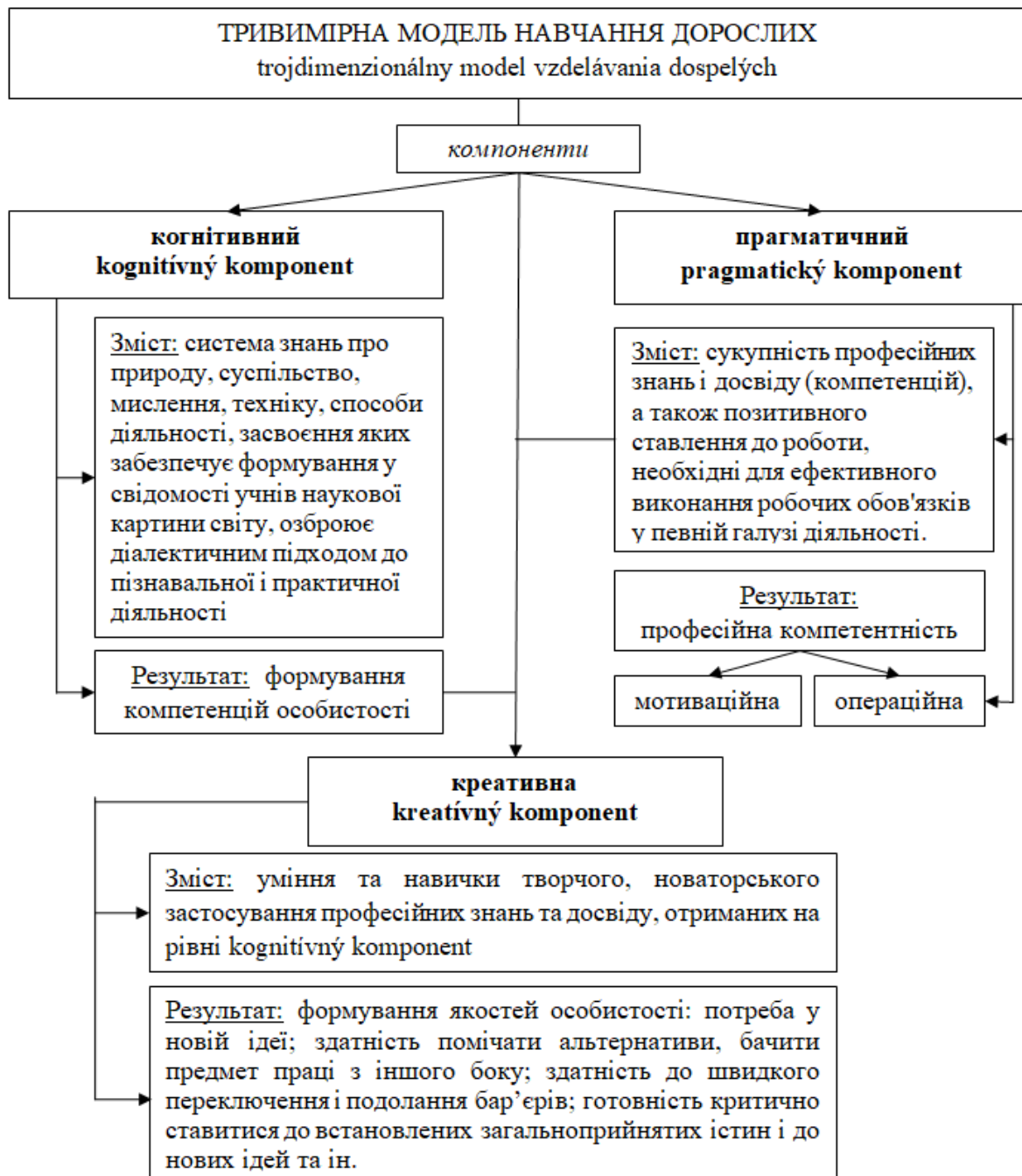
У контексті дослідження важливими є праці вітчизняних і зарубіжних учених із проблем освіти дорослих в Україні: андрагогічні основи післядипломної професійної освіти (В. Аніщенко, С. Архипова, В. Берека, О. Вознюк, О. Дубасенюк, О. Кисла, О. Мудра, О. Огієнко, Л. Сігаєва); генезис пріоритетних тенденцій розвитку освіти дорослих в Україні (Л. Вовк, І. Литовченко, Л. Лук'янова, О. Мартіросян, Є. Поточни, Л. Тимчук, Л. Шинкаренко) та ін.

Предметом аналізу зарубіжних науковців виступав широкий спектр теоретичних та практичних проблем стосовно розвитку освіти у Словаччині. Загальні питання навчання та виховання, тенденції розвитку словацької системи шкільної освіти вивчали дослідники Е. Лукач, К. Майєрова, Ф. Мусіла, В. Стухлік, С. Врана, В. Фрк та ін. Особлива увага дослідників зосереджена на системі підготовки професійних педагогічних кадрів та післядипломній педагогічній освіті у Словаччині. Ґрунтовний аналіз надбань словацької педагогіки у цьому напрямку подано у роботах І. Дерерати, О. Горака, М. Лукача, С. Лукачової, І. Пірогової та ін.

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз особливостей формування професійної компетентності фахівця в системі освіти дорослих Словацької республіки для їх творчого використання у сучасній вітчизняній освітній практиці.

На сьогоднішній день у Словацькій республіці діє тривимірна модель освіти дорослих (*trojdimenzionálny model vzdelávania dospelých*), основними компонентами якої є когнітивний, прагматичний та креативний (рис. 1).

Результатом сформованості когнітивного компоненту представленої тривимірної моделі освіти дорослих є компетенції особистості, які утворюють другий рівень освіти дорослих – рівень прагматичного компоненту (*pragmatický komponent*). Це сукупність професійних знань і досвіду (компетенцій), а також позитивного ставлення до роботи, необхідні для ефективного виконання робочих обов'язків у певній галузі діяльності. Компетентність – це підготовленість (теоретична та практична), здатність (інтелектуальна, діяльнісна та суб'єкта) і готовність (професійна, особистісна, психологічна тощо) особи, як суб'єкта діяльності, до певного виду діяльності [7].

*Рис. 1. Тривимірна модель освіти дорослих у Словаччині
[складено автором]*

Компетентність – це один із шаблів професіоналізму, що становить основу професійної діяльності особистості. У такому контексті вона виступає як професійна компетентність особистості.

Професійна компетентність будь-якого фахівця є складним інтегральним психологічним, професійним і суб'єктивним утворенням, який формується у процесі набуття професійної освіти, актуалізується, розвивається і вдосконалюється у процесі практичної професійної

діяльності, а ефективність її здійснення суттєво залежить від теоретичної, практичної та психологічної видів його підготовленості до неї, здатності та готовності до її здійснення, суб'єктивних, професійно важливих та індивідуально-психічних якостей фахівця, сприйняття ним цілей, цінностей, змісту, результатів та особливостей цієї діяльності.

Професійна компетентність тривимірної моделі освіти дорослих розглядається як один із компонентів професійної готовності особистості фахівця. Критерієм компетентності виступає індивідуальний спосіб вирішення або своєрідність ставлення людини до того, що вона робить. Ця своєрідність відбивається в особистісному ставленні суб'єкта до вибору прийняття рішення про спосіб реалізації в рамках професійної компетентності.

Словацькі дослідники Е. Лукач [3], М. Махалова, [4], Й. Музік [6], І. Пірогова [7–8], В. Фрк [11] визначають професійну компетентність в контексті диференційно-психологічного підходу як інтегральну професійно особистісну характеристику, яка визначає здатність і готовність виконувати професійні функції відповідно до прийнятих у соціумі в конкретно-історичний момент норм, стандартів і вимог.

Професійна компетентність тривимірної моделі освіти дорослих включає дві складові частини – мотиваційну (сукупність мотивів діяльності, які необхідні для професійної діяльності особі як професіоналу) та операційну (практична здатність успішно реалізовувати свої посадові компетенції у процесі професійної діяльності на підприємствах як фахівець).

У якості провідного компонента операційної складової професійної компетентності тривимірної моделі освіти дорослих розглядається професійна самосвідомість, яка дозволяє людині оперувати образами професійної діяльності при її здійсненні. Професійна самосвідомість будується на базі загальної самосвідомості особистості. Професійна самосвідомість – це комплекс уявлень людини про себе як професіонала, це цілісний образ самого себе як професіонала, а також уявлення особистості про власну поведінку в системі виробничих відносин і психологічних установок по відношенню до себе як професіонала.

На думку Е. Лукача, І. Пірогової та В. Фрка професійна самосвідомість включає:

1) усвідомлення людиною норм, правил, моделей своєї професії як еталонів для усвідомлення своїх якостей. Тут закладаються основи професійного світогляду, пізніше – особистого професійного кредо, особистої концепції професійної праці, на яку буде спиратися фахівець у своїй професійній діяльності, що вкрай важливо для формування професійної компетентності;

2) усвідомлення цих якостей у інших людей, порівняння себе з якимсь абстрактним або конкретним колегою;

3) врахування оцінки колег про себе як професіонала;

4) самооцінка – розуміння себе, своєї професійної поведінки, а також емоційне ставлення і оцінювання себе. Професійна самосвідомість спирається на професійну самооцінку – ретроспективну («Я як професіонал вчора») актуальну («Я як професіонал сьогодні»), потенційну («Я як професіонал завтра»), ідеальну («Я як професіонал у віддаленому майбутньому»). Професійна самооцінка – це інструмент розвитку мотиваційного компонента особистості та її професійної компетентності;

5) позитивне оцінювання себе в цілому, визначення своїх позитивних якостей, перспектив, що зумовлює формування позитивної «Я – концепції». У професіонала, що володіє таким рівнем самосвідомості, підвищується впевненість у собі, задоволеність своєю професією, ефективність роботи, зростає прагнення до самореалізації.

По мірі зростання професіоналізму змінюється і професійна самосвідомість. Вона розширюється за рахунок включення нових ознак розвитку професії, яка висуває нові вимоги до людини-професіонала; змінюються самі критерії оцінювання себе як професіонала, коли людина піднімає планку вище при оцінці своїх професійних можливостей, тобто здійснюється процес формування професійної компетентності.

Іншим компонентом операційної складової професійної компетентності тривимірної моделі освіти дорослих виступає професійне мислення, яке полягає у використанні мисленнєвих операцій як засобу здійснення професійної діяльності. Професійний тип (склад) мислення – це переважаюче використання прийнятих саме у даній професійній області прийомів вирішення проблемних завдань, способів аналізу професійних ситуацій, прийняття професійних рішень, способів вичерпування змісту предмета праці. Професійні завдання часто характеризуються неповнотою даних, дефіцитом інформації, бо професійні ситуації швидко змінюються. Розвиток професійного мислення – важлива сторона процесу професіоналізації людини і передумова успішності професійної діяльності. Професійна компетентність пов'язана з розвиненим професійним мисленням.

Професійне мислення включає в себе процес узагальненого і опосередкованого відображення людиною професійної реальності (предмета праці, завдань, умов і результатів праці); шляхи отримання людиною нових знань про різні сторони праці та способи їх перетворень; прийоми постановки, формулювання та вирішення професійних завдань; етапи прийняття і реалізації рішень у професійній діяльності; прийоми цілеутворення і планування у ході праці, вироблення нових стратегій професійної діяльності.

Усі види мислення (теоретичне, практичне, репродуктивне, творче, образне-наочно, словесно-логічне, наочно-дієве, аналітичне, інтуїтивне) забезпечують якість професійного мислення, вони виступають як його

характеристики.

Удосконалення професійного мислення може складатися, з одного боку, з його специфікації, а з іншого – у виході у більш широкий життєвий контекст з професії, а також у зростанні його цілісності, гнучкості та ін. Ознакою нового професійного мислення є увага до альтернативних точок зору, діалогічність, плюралізм, посилення ролі не тільки зовнішніх, а й внутрішніх, «розумових» технологій.

Для характеристики операційної складової професійної компетентності фахівця важлива також професійна здатність до навчання – відкритість до подальшого професійного розвитку, готовність до оволодіння новими засобами праці, професійними знаннями і вміннями, активне пристосування людини до оновлених умов професійного досвіду.

Професійна самосвідомість, мислення і здатність до навчання лежать в основі становлення професійної компетентності, яка виступає як характеристика професійної зрілості особистості. Операційний компонент професійної компетентності майбутнього фахівця у сучасних стрімко плинних суспільних процесах вимагає розвитку творчого професійного мислення фахівця, яке лежить в основі креативної складової (*kreatívny komponent*) професійної компетентності дорослого – творчого, новаторського застосування професійних знань та досвіду, отриманих на рівні когнітивного компоненту.

Професійна творчість – це знаходження нових нестандартних способів вирішення професійних завдань, аналізу професійних ситуацій, прийняття професійних рішень. Результатом креативного компоненту є: нове розуміння предмета праці (нові ідеї, закони, концепції, принципи, парадигми); новий підхід до способів професійних дій з предметом праці (нові моделі, нові технології, правила); орієнтування на отримання принципово нових результатів, залучення нових груп споживачів свого продукту тощо.

Усі розглянуті компоненти тривимірної моделі освіти дорослих тісно взаємопов'язані і взаємодіють між собою, оскільки одне поняття є смисловим продовженням іншого: когнітивний компонент є основою для професійної компетентності, прагматичний – засобом для розвитку професійних навичок і творчого розвитку особистості.

Одним з важливих аспектів ефективності формування професійної компетентності фахівця у Словацькій республіці є механізм порадиництва (*poradenstvo*) – персонально орієнтованого професійного консультування. Термін «*poradenstvo*» походить від англійського слова «*to consult*» – консультуватися і означає «(po) radit' (sa)» – радити, підказувати, пропонувати, присоглашати, дораджувати.

Порадицтво – це системна інституція, професіональна та комплексна служба, метою діяльності якої є надання порад, інформації, пропонування рішень у вирішенні специфічних життєвих проблем [5, с. 7].

Мова йде про спеціально організовану професійну скерованість особистості на основі аналізу її релевантності з урахуванням фізичних і психологічних індивідуальних особливостей, загальних та професійних інтересів, нахилів і здібностей, рівня освіти та професійної підготовки. При проведенні консультації враховують також потреби ринку праці, можливості працевлаштування, професійного зростання, умови праці та ін. Психологічний сенс консультації полягає в тому, щоб допомогти дорослому самому вирішити посталі проблеми.

Основне завдання порадиництва – узгодження індивідуальних професійних можливостей та потреб клієнта з інтересами ринку праці, у результаті чого відбувається професійне самовизначення особистості, формуються або удосконалюються її життєвий та професійний плани, вносяться продуктивні зміни у її професійну діяльність та поведінку.

Виконувати порадиництво у Словацькій республіці може спеціально підготовлений фахівець – андрагог – спеціаліст у сфері освіти дорослих. Це узагальнена назва різних інформаційно-освітніх ролей: наставник на виробництві та коуч, майстер або викладач виробничого навчання, тренер, модератор та ін.

Навчання дорослих вимагає від андрагога особливих, специфічно пов'язаних наборів умінь, спроможності ставати на позицію фасилітатора, який створює умови для самоспрямованого навчання. У зв'язку із цим, він першорядно виконує роль організатора та менеджера освітніх процесів і процедур, а також позначає дорослому доступ до різних інформаційних ресурсів.

Таким чином, професійна компетентність фахівця у тривимірній моделі освіти дорослих Словаччини розглядається у андрагогічній парадигмі як результат продуктивного особистісно-професійного розвитку, важлива умова професіоналізму. Ефективність формування професійної компетентності фахівця забезпечує система порадиництва, ключовою фігурою якої виступає андрагог, гнучко мислячий і нестандартно діючий у динамічно перемінному концептуальному полі сучасної освіти, який формує унікальний досвід дорослого учня.

До перспектив подальших досліджень відносимо розгляд структурної моделі порадиницького процесу в освіті дорослих Словацької республіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Frk V., Kredátus J. Komunikácia v personálnej a sociálnej praxi. Kapitoly o sociálnej komunikácii a vedení tímov. Prešov: Akcent Print, 2007.
2. Kalnický J. Systémová andragogika. 2. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2007.
3. Lukáč E. Spoločnosť založená na vedomostiach – k niektorým výzvam vo vzdelávaní dospelých. Prešov: FF PU, 2017. С. 66–78.

4. Machalová M. Psychológia vo vzdelávaní dospelých. Bratislava: Gerlach Print, 2006.
5. Mayer K. Poradenstvo v andragogickom kontexte. Prešov: FF PU, 2017. 134 s.
6. Mužík J. Profesní vzdělávání dospělých. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká Republika, 2012.
7. Pirohová I. Teorie vydelávania dospelých. Prešov: Prešovska univeryita v Prešove. Fakulta humanitných a prírodných vied, 2015. 189 c.
8. Pirohová I. Úloha andragogiky v spoločnosti založenej na vedomostiach. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 249 s.
9. UNESCO. The General Conference Adopts a Recommendation on Adult Education. Adult Education Informational Notes. P., 1977. № 1. P. 2.
10. Zákon č. 568/2009 z. z. o celoživotnom vzdelávaní. 2009. URL: <http://www.minedu.sk/data/files/1901.pdf>.